

Viviana MILIVOIEVICI
(Academia Română, Filiala
Timișoara, Institutul de Studii
Banatice „Titu Maiorescu”)

Câteva aspecte semnificative din cultura și publicistica României interbelice

Abstract: (*Some Significant Aspects of Culture and Journalism in Interwar Romania*) The Great Union of December 1st, 1918 was followed by profound changes in the social, economic, political, cultural, literary and artistic life, thus opening a path to new perspectives of the Romanian culture, literature and journalism from the very next period. First of all, what is characteristic of inter-war culture people is the solid intellectual formation. This allowed unlimited access to the most diverse knowledge areas. The purpose of the paper is to highlight the main aspects of the cultural and spiritual life in the Romanian inter-war space, emphasizing the diametrically opposed tendencies and attitudes: Europeanism and autochthonism. These formulas of cultural evolution have given substance to the various ideological debates, caught in the present work.

Keywords: *Great Union, culture, literature, journalism, interwar period*

Rezumat: Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a fost urmată de adânci prefaceri în planul vieții sociale, economice, politice, culturale, literare și artistice, astfel deschizându-se o cale către noi perspective ale culturii, literaturii și publicisticii românești din perioada imediat următoare. Înainte de toate, ceea ce caracterizează oamenii de cultură interbelici este solida formație intelectuală. Acest fapt a permis un acces nelimitat spre zone de cunoaștere dintre cele mai diferite. Scopul lucrării este de a evidenția principalele aspecte ale vieții culturale și spirituale din spațiul românesc interbelic, punând accentul asupra tendințelor și atitudinilor diametral opuse: europenismul și autohtonismul. Aceste formule de evoluție culturală au dat substanță diverselor dezbateri ideologice, surprinse în lucrarea de față.

Cuvinte-cheie: *Marea Unire, cultură, literatură, publicistică, perioada interbelică*

Înfăptuirea Marii Uniri va dinamiza și vivifica evoluția culturală și literară în România interbelică. Cultura română realizează acum un moment de apogeu al dezvoltării sale istorice. Confruntarea dintre tradiționalism și modernism a devenit o axă problematică de interes general pentru oamenii de cultură din acea perioadă. Ea se manifesta mai puternic în plan literar, unde noile mișcări moderniste și de avangardă coexistau cu formule estetice tradiționale, cu exponenți străluciți în ambele orientări. Stilurile converg de la proza de tip clasic a lui Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu sau Cezar Petrescu la noile formule susținute în plan teoretic de Eugen Lovinescu, la „Sburătorul”, și confirmate artistic de scrierile lui Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban sau Mircea Eliade.

Unirea din 1918 a fost urmată de adânci prefaceri în planul vieții social-politice și astfel s-a deschis o cale către noi perspective ale culturii și literaturii românești din

perioada imediat următoare. Înainte de toate, ceea ce caracterizează scriitorii interbelici este solida formație intelectuală. Acest fapt a permis un acces nelimitat spre zone de cunoaștere dintre cele mai diferite. Pe lângă influența „modelatoare” a culturii franceze și pe lângă cea „catalizatoare” a culturii germane, în perioada dintre cele Două Războaie Mondiale au fost percepute din ce în ce mai mult ecourile unor culturi mai mult sau mai puțin cunoscute până în acel moment. Au fost împrumutate idei din filozofia patristică creștină ilustrată prin scrierile lui Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschin și Dionisie Pseudo-Areopagitul¹, idei iraționaliste și mistice din Orient (budismul, practicile yoga), idei din filozofia creștină a istoriei pusă în valoare de scrierile lui Nikolai Berdiaev, Pavel Florenski, Lev Șestov, Vladimir Soloviov².

Antinomia „autohtonism/ europenism” figurează ca generic pentru întreaga serie de dihotomii caracteristice spațiului românesc interbelic. Punctul de plecare l-a constituit influența culturii europene. În această serie, Zigu Ornea înscrie antinomiile cultură/ civilizație, Orient/ Occident, patriarhalism/ modernizare, europenism/ tradiționalism (Ornea 1980, 270-355).

Antinomia „cultură / civilizație” a fost pentru prima dată afirmată în sociologia germană de la sfârșitul secolului al XIX-lea de către Ferdinand Tönnies (1855-1936). În studiile sale, el a opus cele două categorii sociologice – comunitatea și societatea – definindu-le ca entități antinomice. Comunitatea era privită ca o expresie a voinței, ca o formă organică a vieții sociale bazată pe tradiții și obiceiuri. Forma specifică de organizare în acest caz era satul. Societatea era privită ca o formă exterioară de organizare, viața socială era bazată pe calcul și speculație. Aceasta era reprezentată de orașul în care coexistă indivizi eterogeni, lipsiți de afectivitate și din ce în ce mai convenționali.

În cultura românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, antinomia prezentată mai sus, cultură/ civilizație, s-a regăsit în antinomia „formelor fără fond”, argumentată mai întâi de către junimiști și dezvoltată ulterior de sămănătoriști. Formele civilizației occidentale importate în epoca modernă erau considerate a fi nepotrivite pentru fondul cultural românesc. Rezultatele unui astfel de import și adaptare silită erau considerate a fi păgubitoare pentru evoluția spirituală a națiunii române (Ornea 1972, 24-43).

¹ Ref.: Preot Cicerone Iordăchescu. 1996. *Istoria vechii literaturi creștine*. 2 volume. Iași: Editura Moldova; în volumul II, Periodul III, *Dionisie Pseudo-Areopagitul*, p. 10-32; *Maxim Mărturisitorul*, p. 51-59; *Ioan Damaschin*, p. 64-80.

² Ediții românești: Nikolai Berdiaev. 1992. *Sensul creației. Încercare de îndreptățire a omului*. Traducere de Anca Oroveanu. Prefață, cronologie și bibliografie de Andrei Pleșu. București: Editura Humanitas; Nikolai Berdiaev. 1995. *Un nou Ev Mediu*. Studiu introductiv de Sandu Frunză. Craiova: Editura Omniscope; Pavel Alexandrovici Florenski. 1997. *Perspectiva inversă și alte scrieri*. Traducere din limba rusă de Tatiana Nicolescu, Alexandra Nicolescu, Ana Maria Brezuleanu. Prefață de Nina Kauchtschischwili. București: Editura Humanitas; Lev Șestov. 1993. *Revelațiile durerii (Dostoievski – Tolstoi)*. În românește de Smaranda Cosmin. Prefață de Radu Cosmin. Iași: Institutul European; Vladimir Soloviov. 1994. *Rusia și Biserica Universală*. Traducere de Mioara Adina Avram. Prefață de Ioan I. Ică jr. Iași: Institutul European.

Oswald Spengler (1880-1936) a continuat ideile lansate de sociologul german Ferdinand Tönnies, în celebra sa lucrare, *Declinul Occidentului* (2 volume, 1918-1922). Este considerat primul creator al teoriei ciclice în dezvoltarea culturii. El consideră că întreaga cultură este alcătuită din diversitatea tuturor culturilor independente care urmează un curs ciclic. A distins astfel opt niveluri ale culturii – indiană, babiloneană, egipteană, chineză, mexicană, arabă, clasică (greacă și romană), vest-europeană – considerând cultura un organism viu, care se naște, are o tinerețe înfloritoare, ajunge la maturitate, intră în declin și, în cele din urmă, la bătrânețe, moare. Cultura este legată de natură și de fenomenele biologice, în timp ce civilizația semnifică decadența și bătrânețea spirituală. În *Epocile spirituale „contemporane”*, Oswald Spengler sintetizează fazele culturii într-o desfășurare ciclică după modelul anotimpurilor. Astfel, primăvara este asimilată cu creațiile grandioase, cu nașterea unei culturi, vara reprezintă maturitatea acesteia, toamna reprezintă apogeul puterii spirituale creatoare, iar iarna reprezintă începutul civilizației cosmopolite, moartea și decadența unei culturi (Spengler 1996, 84-85).

În cultura românească, ideile spengleriene despre civilizație și cultură au fost preluate și adaptate în cercul grupării de la „Gândirea”. Nichifor Crainic și-a conceput eseul *Parsifal* pornind de la un amplu citat din lucrarea lui Oswald Spengler. Aici el subliniază raportul de succesiune dintre cultură și civilizație. Într-un alt eseu, *A doua neatârănare*, ideile inițiate de Nichifor Crainic urmăresc antinomia cultură/ civilizație prin opoziția dintre „tehnica vieții materiale”/ „tehnica vieții sufletești”.

Un ecou deosebit în epocă au avut și ideile înaintate de Nikolai Berdiaev (1874-1948). Influențat, la începutul activității sale, de teoria marxistă, Nikolai Berdiaev a trecut apoi la ortodoxie. Esențială pentru noua sa orientare este lucrarea sa fundamentală *Filozofia libertății* (1911). Într-un alt studiu de-al său, *Sensul creației. Încercare de îndreptățire a omului*, și-a formulat clar sistemul său filozofico-religios. A așezat în centrul metafizicii sale omul în comuniune perpetuă și perfectă cu Dumnezeu. Totalitatea lucrărilor sale s-au axat pe antinomia civilizație raționalistă și tehnică/ spiritualitate religioasă, subliniind necesitatea reabilitării vechilor valori spirituale. În opinia lui Nikolai Berdiaev, umanismul renescentist a pus bazele civilizației moderne și a marcat astfel începutul unui îndelungat proces de degradare a condiției spirituale a omului, acest fapt datorându-se progresului tehnicii industriale. Criza spirituală a umanității era, în fond, criza umanismului laic, înfiripat în perioada Renașterii, ca surogat al religiei creștine din Evul Mediu:

Pentru a preamări pe om, umanismul l-a privat de asemănarea divină și l-a supus necesității naturale. Renașterea bazată pe umanism a descoperit forțele creatoare ale omului ca ființă naturală și nu spirituală. Dar omul natural, smuls din omul spiritual, nu posedă surse inepuizabile pentru creația sa; el este destinat să sece, să trăiască la suprafața vieții. Ultimele produse ale Istoriei moderne au arătat-o, ele fiind cele care au condus, spre sfârșitul Renașterii, la autonegația umanismului, la golul unei vieți superficiale și descentrate, la sleirea puterii creatoare. [...] Evul Mediu salvase forțele creatoare ale omului și preparase splendida înflorire a Renașterii. Omul intră în Renaștere cu

experiența medievală. Și tot ce a fost grandoare autentică în Renaștere avea o legătură cu Evul Mediu creștin. Azi omul intră într-un viitor necunoscut, cu experiența Istoriei moderne și preparația ei. Și el intră în această epocă nu plin de sevă creatoare – ca în epoca Renașterii – ci epuizat, debilizat, fără credință, golit. Toate acestea dau de gândit. (Berdiaev 1995, 30-31).

Salvarea o vedea în reîntoarcerea către creștinismul ortodoxist, în care spiritualitatea era atotdominătoare, din epoca prerenascentistă. Salvarea o vedea într-un nou Ev Mediu, în care „omul spiritual” credea în Dumnezeu și acest fapt îi dădea forță și inspirație creatoare.

Antinomia Occident/ Orient din *Declinul Occidentului* despre care a vorbit Oswald Spengler a găsit o soluție inedită în lucrarea criticului francez Henri Massis (1886-1970), *Apărarea Occidentului* (1927), prin întoarcerea la tomism¹. Autorul a considerat că pericolul cel mai mare vine din Răsărit.

Ideile neotomismului și-au găsit reflectarea și în spațiul cultural transilvănean, în publicațiile interbelice „Unirea” și „Cultura creștină” de la Blaj. Gazeta „Unirea” a promovat între anii 1919 și 1941 „rectitudinea românească și catolică fără greș” și „românismul integral și credința catolică neșovăitoare”. În paginile ei au semnat articole pe această temă Aron Cotruș, Ion Agârbiceanu, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Octavian Goga etc.

O altă importantă caracteristică a vieții culturale și literare în spațiul românesc interbelic a fost renunțarea la sedentarism. Aceasta s-a manifestat prin redescoperirea orizontului clasic al Greciei (Ion Barbu), prin seducția unui tărâm magic și exotic (Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, Gala Galaction), prin revalorificarea geografiei spirituale a romanității poporului român (Nicolae Iorga, Ovid Densusianu), prin angajarea fermă în planul vieții politice (Nicolae Iorga, Octavian Goga, gruparea din jurul lui Nae Ionescu), în planul vieții religioase (Nichifor Crainic), al vieții universitare (Nicolae Iorga, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Nichifor Crainic, George Călinescu), în activitatea teatrelor (Camil Petrescu, Nicolae Iorga, Liviu Rebreanu), dar și în activitatea diplomatică (Ion Pillat, Lucian Blaga).

Următoarea trăsătură dominantă pentru scriitorii români din perioada dintre cele Două Războaie Mondiale e reprezentată de pasiunea pentru presa scrisă, pentru gazetărie. Existau două tendințe majore în viața publicistică românească. În primul rând, era tendința de grupare a scriitorilor în jurul unor mari publicații apărute în București sau în centrele provinciilor istorice. Revistele și grupările românești interbelice apărute în capitală erau: „Sburătorul” (în jurul modernismului Iovinescian), „Gândirea” (în jurul tradiționalismului spiritualizant promovat de Nichifor Crainic), „Criterion” (în jurul trăirismului, mișcare spiritualistă ce i-a avut ca mentori pe Vasile

¹ Tomismul reprezintă reîntoarcerea la moștenirea lui Toma d'Aquino, filozoful creștin din secolul al XIII-lea, promotor al inteligenței fondate pe dogma catolică (reprezentant al catolicismului în filozofie); filozofi care au revalorificat tomismul au fost: Jacques Maritain – *Primatul spiritualului* (1927), Étienne Gilson – *Creștinism în filozofie* (1936).

Pârvan și Nae Ionescu, printre semnatari îi amintim pe membrii „tinerei generații”: Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian, Emil Cioran, Constantin Noica, Petru Comarnescu și alții), „Contemporanul” (în jurul lui Ion Vinea și al dadaismului), „Viața Românească” (orientare intelectualistă raționalistă în jurul lui Mihail Ralea, Tudor Vianu și George Călinescu), „Revista Fundațiilor Regale” (revistă cu un pronunțat caracter eclectic, în jurul lui Camil Petrescu, Paul Zarifopol, Dumitru Caracostea), „Cuvântul” (publicație ce susținea „noua spiritualitate” românească, în jurul profesorului Nae Ionescu). În al doilea rând, era tendința de dispersare spre multitudinea de publicații existente în provinciile istorice românești.

În această nouă ipostază de cetățean al societății întregului mapamond, scriitorului român interbelic i-au stat la dispoziție două alternative, europenismul și autohtonismul, două atitudini și direcții diametral opuse. Rezultatul contopirii celor două îl constituia polarizarea atitudinilor culturale. Europenismul reprezenta tendința de abandonare a climatului și obiceiurilor autohtone, prin imitare, adaptare și integrare a valorilor Occidentului în spațiul cultural românesc. Autohtonismul, dimpotrivă, reprezenta tendința adversă, de evadare din formele și tiparele civilizației occidentale considerate a fi distrugătoare și de reîntoarcerea și revalorificarea tradițiilor specific românești.

În consecință, se poate spune că în anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, fiecare grupare culturală și ideologică a încercat o reformulare a conștiinței de sine a culturii române și a propus o soluție de dezvoltare pentru România. Curente de idei și personalitățile ce au dat substanță culturii române din această perioadă, au abordat, din unghiuri diferite, situația fundamentală a culturii române moderne: tranziția spre modernitate, problema decalajelor față de Occident, formula de evoluție culturală și socială potrivită cu specificul nostru național. Confruntările dintre aceste curente au dat substanța dezbaterilor ideologice, culturale, politice și filozofice în România interbelică.

O altă viziune asupra românității

În perioada interbelică, cultura românească s-a distribuit în toate mediile sociale devenind cu adevărat un bun național. În această epocă de înflorire, cultura românească a atins o treaptă superioară la nivelul căreia mediile intelectuale s-au diversificat din ce în ce mai mult. Elita științifică și artistică a produs opere remarcabile, iar difuziunea în mase a produselor culturale a cunoscut primele sale succese.

După încheierea Primului Război Mondial și înfăptuirea Marii Unirii, intelectualitatea românească s-a lansat din nou în „marea polemică” privind prezentul și viitorul țării noastre.

În această perioadă avem de-a face cu două grupuri interesate să promoveze politici culturale distincte. Pe de o parte, europeniștii, care erau adepții integrării europene prin opțiunea pentru tipul occidental de dezvoltare economică și socială, iar pe de altă parte, tradiționaliștii, care erau partizanii autohtonismului și ai unor modele care să valorifice moștenirea culturală proprie poporului român.

În sincronie cu aceste două grupuri s-au regăsit, cu diverse nuanțări și cu diferite proporții de influențare, și alte mișcări: mișcarea intelectualistă raționalistă de la „Viața românească”, revistă ce a promovat între anii 1906 și 1916 poporanismul, a susținut în plan cultural și în plan social-politic europenismul (regimul democratic). Mentorul acestei mișcări a fost Mihail Ralea; mișcarea neosămănătoristă de la „Junimea literară”, „Neamul românesc”, „Ramuri. Drum drept”, „Floarea soarelui”, „Floarea darurilor” și „Cuget clar (Noul Sămănător)”, având ca mentor pe Nicolae Iorga, a susținut autohtonismul în toate planurile (patriarhalismul, tiparele de viață tradiționale); mișcarea modernistă de la „Sburătorul”, având ca ideolog principal pe Eugen Lovinescu, a susținut europenismul în toate planurile (industrializarea, sincronizarea, având ca etape: imitația, adaptarea și integrarea); mișcarea tradiționalistă de la „Gândirea”, având ca mentor pe Nichifor Crainic, a susținut autohtonismul în plan cultural (un autohtonism spiritualizat prin adăugarea componentei religioase a ortodoxismului) și în plan economic (caracterul agrar), iar în plan social-politic a promovat europenismul (modelul corporativ și statul etnocratic¹); mișcarea intelectualistă antiraționalistă de la „Criterion”, având ca mentori pe Vasile Pârvan și Nae Ionescu, a valorificat, în planul culturii, atât autohtonismul, cât și europenismul, a susținut autohtonismul în planul economic, iar în planul social-politic a promovat europenismul (modelul corporativ și statul etnocratic).

Într-un articol, Nicolae Manolescu constata că, între 1918-1948, nimeni nu a folosit un concept unificat de modernism și aprecia că „europenismul și autohtonismul ar putea fi privite ca tendințe sau ca niște reacții interne în cadrul aceluiasi fenomen mai larg, modernismul.” (Manolescu 1999, 1).

În ceea ce privește spiritualitatea românească din perioada interbelică, Mircea Vulcănescu, în articolul său, *Spiritualitate* (Vulcănescu 1996, 60-66), a sintetizat principalele trăsături și direcții specifice pentru contextul cultural al generației sale. Delimitările conceptuale operate în prima parte a articolului încercau să înlăture „confuzia și echivocurile strecurate prin vorbă și scris în gândirea contemporană” (*ibidem*, 60), punând astfel în evidență tripla valoare de circulație a unui termen mult întrebuințat în cultura românească interbelică.

Raportată la viața interioară „spiritualitatea însemnează: trăire intensă a clipei, indiferent de valoarea calitativă a conținutului sufletesc trăit” (idem, *ibidem*); caracterele dominante ale acestui înțeles sunt „imediatismul, activismul, psihologismul (interioritate) și biologismul” (*ibidem*, 61). Izvoarele teoretice ale acestui înțeles, cu rădăcini în Renaștere și protestantism, prelungite până în filozofia romantică germană (Fichte, Schelling, Nietzsche) sunt: Amiel, Bergson, Dostoievski, Freud, Gide, Kierkegaard, Papini, Proust, Șestov; critica: Maritain, Massis, Maurras, Scheller etc.

Raportată la cultură „spiritualitatea însemnează: trăire cu sens, trăire pentru un ideal, pentru o valoare” (*ibidem*). Caracterele dominante subliniază dependența acestei trăiri de lumea valorilor. Caracterul obiectiv și cel normativ al lumii valorilor admit

¹ Conceptul de stat corporativ, bazat pe autoritate și ordine, izvorât din puterea națiunii, se sprijinea pe ideea de patrie, ideea de monarhie și ideea de biserică.

ieșirea din conștiință și criteriul de conformare. Iar caracterul ideal și cel imanent al valorilor îi conferă noi dimensiuni. Izvoarele teoretice, cu rădăcini în raționalismul sistematizat critic de către Kant, sunt în umanismul goethean, naționalismul integral și marxism. În contemporaneitate, izvoarele sunt: Benda, Nikolai Berdiaev, Dilthey, Freyer, Mahatma Gandhi, André Gide, Hartmann, Kautsky, Hermann Keyserling, Klages, Vladimir Ilici Lenin, de Man, Jacques Maritain, Masaryk, Henri Massis, Maurras, Ortega y Gasset, Rathenau, Scheller, Oswald Spengler, Rabindranath Tagore, Paul Valéry, Miguel de Unamuno etc.

Raportată la viața duhovnicească, „spiritualitatea însemnează: viață vecinică, trăire în universalitatea absolută, în Duhul Sfânt; asceză și viață mistică” (*ibidem*). Caracterele dominante ale acestui înțeles sunt: caracterul transcendent al temeiului acestei trăiri, caracterul receptiv al vieții duhovnicești. Izvoarele teoretice, cu rădăcini în ceremoniile primitive, în misterele orifice, orientale și în mistica și asceza creștină, sunt *Patericul*, *Regulele Sf. Vasile*, *Filocalia*; *Războiul nevăzut* (în Răsărit) și în *Confesiunile Sf. Augustin*, *Imitația lui Isus Cristos* a lui Gerson sau Thomas a Kempis, *Exercițiile spirituale* ale Sf. Ignațiu; *Calea desăvârșirii* a Sf. Tereza din Avila, *Urcarea Carmelului* și *Cântarea duhovnicească* a Sf. Ioan al Crucii, *Floricelele* Sf. Francisc din Assisi, *Consolațiile spirituale* a Maestrului Eckart, *Podoaba nunților spirituale* a lui Rysbroeck etc. (în Apus). Apologeții contemporani sunt: Arseniev, Berdiaev, Dostoievski (pentru ortodocși), Blondel, Bloy, Maritain (pentru catolici), K. Barth, P. Tillich, R. Otto (pentru protestanți); critici numeroși din rândul literaților (France, Gide, Shaw), al psihologilor și psihiatrilor (Delacroix, Dumas), al filozofilor religiei și al sociologilor (Baruzi, Bergson, Durkheim).

În opinia lui Mircea Vulcănescu, contextul preocupărilor spirituale românești interbelice a fost vizibil direcționat de contribuțiile hotărâtoare ale unor importante personalități, grupări culturale și publicații, în jurul cărora s-au cristalizat practic și deosebirile de înțelegere a termenului de spiritualitate, precum și evidente rezistențe și rezerve: personalități: Vasile Pârvan (*Problema salvării*, 1919-1920; *Drama antică*, 1920-1921), Nae Ionescu (*Filozofia Dumnezeirii*, 1920-1921; *Realitatea vieții sufletești*, 1921-1922; *Filozofia religiei*, 1923-1929), Nichifor Crainic (cu contribuția sa substanțială de la „Gândirea”, unde, începând cu 1928 a fost director), Mircea Eliade (*Itinerariu spiritual*, cele douăsprezece foiletoane publicate în ziarul „Cuvântul”, începând cu anul 1927); grupări culturale: „Ideea europeană”, „Poesis”, „Societatea de estetică”, „Gândirea”, „A.S.C.R.”, „Forum”, „Criterion”; reviste: „Ideea europeană”, „Gândirea”, „Revista universitară”, „Vremea”, „Viața literară”, „Ideea creștină”, „Tipărița literară”; caietele: „Acțiune și reacțiune”, „Floarea de foc”, „Fapta”, „Azi”, „România literară”, „Axa”, „Dreapta”, „Bobi”, „Discobolul”, „Frize”, „Familia”, „Plai” etc.; ziare: „Cuvântul”, „Curentul”, „Ultima oră”, „Calendarul”, „Viitorul”, „Rampa”, „Politica”, „Credința”, „Dreptatea” etc.; rezistențe și rezerve: „Universul literar” (Camil Petrescu), „Viața românească” (Mihail Ralea), „Sburătorul” (Eugen Lovinescu), „Kalende” (Pompiliu Constantinescu și Șerban Cioculescu), „Convorbiri literare” (Constantin Rădulescu-Motru), „Adevărul literar” și „Capricorn” (George

Călinescu), „Stânga” (N. Tatu), „Cuvântul liber” (Gheorghe Ionescu), „Șantier” (A. Șerbulescu), „Bluze albastre” (A. Adania); în cursurile universitare ale profesorilor Constantin Rădulescu-Motru și P. P. Negulescu; în ziarele „Adevărul” și „Facla”.

În spațiul cultural românesc interbelic, divergența opiniilor cu privire la sensul termenului de spiritualitate a menținut grupări cu direcții și tendințe specifice.

O primă categorie, „favorabilă unei spiritualități înțelese în sens tradiționalist și ortodox, ca viață duhovnicească” (*ibidem*, 63), în jurul lui Nae Ionescu și Nichifor Crainic, îi are ca tineri reprezentanți pe Paul Costin Deleanu, G. Racoveanu, Sandu Tudor, Paul Sterian și Mircea Vulcănescu.

A doua categorie „cuprinde grupurile care pun accentul pe a doua accepție, culturală, a cuvântului” (*ibidem*, 64): marxiștii, gruparea cu accent pe materialismul dialectic marxism, din jurul umaniștilor nemarxiști Mihail Ralea și George Călinescu (Petre Pandrea, N. Tatu, A. Adania, Anton Dumitriu, Gh. Ionescu, Ștefan Beldie, N. Grigorescu, A. Șerbulescu, A. Sahia); naționaliștii, gruparea cu accent pe naționalismul integral, din jurul lui Nicolae Iorga și A. C. Cuza (Corneliu Zelea Codreanu, Octavian Goga, Pamfil Șeicaru, Nicolae Manolescu și tinerii Vasile Băncilă și Ernest Bernea, D. C. Amzăr, Al. Dima, Mircea Polihroniade, N. Roșu, I. Belgea și A. Golopenția); umaniștii, gruparea cu accent pe idealul cultural neoclasic, în jurul lui Tudor Vianu, Camil Petrescu și Șerban Cioculescu (Dan Botta, Petru Comarnescu, Ion Cantacuzino, Constantin Noica, Mihail Sebastian); spiritualiștii, gruparea cu accent pe absolut, pe căutarea întregirii în planul divin, dincolo de orice doctrină religioasă, cristalizată istoric (Lucian Blaga, Stelian Mateescu).

O a treia categorie „oscilează în căutarea unei noi spiritualități, revoluționare (de tip interior și cultural, dar cu vădite predilecții interioare)” (*ibidem*, 66): Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, I. Dobridor, Mihail Ilovici, Petru Manoliu etc.

Despre acest tip de nouă spiritualitate menționează și Mac Linscott Ricketts în monografia sa monografică. În analiza sa asupra spiritualității tinerei generații pleacă de la un articol scris de tânărul Mircea Eliade, înainte de lansarea *Itinerariului spiritual*. Este vorba de *Spiritualitate și ortodoxie* unde apar sintetizate cele patru rezultate ale cercetării:

- 1). A precizat că <există două tabere între tineri: unii interesați de experiența religioasă și valorile religioase, alții neinteresați>. Eliade îi numește pe aceștia din urmă <tineri născuți bătrâni>. 2). A precizat că <grupul celor interesați de religie, nu e amorf, ci prezintă atitudini diverse>, iar ceea ce au ei în comun e refuzul de a se mulțumi cu valorile spirituale ale generației anterioare. 3). A compromis termenii primejdioși și promiscui: <mistic>, <noua generație>, <spiritualitate> etc. <Astfel încât trebuie să fim foarte prudenți în folosirea lor actuală>. 4). A dovedit încă o dată, că <România e în Balcani>. (Eliade apud Ricketts 2004, 263).

Așadar, din punctul de vedere al problematicei abordate, în spațiul cultural, publicistic și literar al României interbelice au coexistat variile opinii privitoare la sensul termenului de „spiritualitate”, coagulate în jurul personalităților epocii și

cristalizate în studii și lucrări de referință pentru conturarea unei viziuni de ansamblu asupra românității.

Referințe bibliografice

- Iordăchescu, Cicerone. 1996. *Istoria vechii literaturi creștine*. 2 volume. Iași: Editura Moldova.
- Manolescu, Nicolae. 1999. *Unificarea unor concepte*, în „România literară”, XXXII, nr. 18, p. 1.
- Ornea, Zigu. 1972. *Studii și cercetări*. București: Editura Eminescu.
- Ornea, Zigu. 1980. *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*. București: Editura Eminescu.
- Ricketts, Mac Linscott. 2004. *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, volumul I: *Copilăria și tinerețea (1907-1933)*. Introducere la prima ediție și prefață la ediția românească de Mac Linscott Ricketts. În românește de Virginia Stănescu și Mihaela Gligor; volumul al II-lea: *De la București la Lisabona (1934-1945)*. În românește de Virginia Stănescu, Mihaela Gligor, Olimpia Iacob, Irina Petraș și Horia Ion Groza. București: Criterion Publishing.
- Spengler, Oswald. 1996. *Declinul Occidentului*. Traducerea Ioan Lascu. Postfață de Marin Beșteliu, *Ecouri ale concepției lui Spengler în filozofia românească interbelică*, Dumitru Otovescu. Craiova: Editura Beladi.
- Vulcănescu, Mircea. 1996. *Pentru o nouă spiritualitate filozofică. Dimensiunea românească a existenței*, I. Cuvânt înainte (*Amintiri despre Mircea Vulcănescu*) de Constantin Noica. Studiu introductiv (*Un chip spiritual al vremii...*) de Marin Diaconu. Selecția textelor, note și comentarii de Marin Diaconu și Zaharia Balica. București: Editura Eminescu.